

روز قلم و شورای سردبیران

سردبیری نشریات و مجلات کار بسیار مهم و حساسی است که می‌طلبد در راستای وظایف آن کلامی چند نگاشته شود. سردبیر که قاعدتاً باید فردی خبره، مطلع، دارای دانش تخصصی نسبت به موضوع و احتمالاً دارای درجه دانشگاهی و یا حوزوی باشد باید از جمیع جهات بر اموری که مربوط به نشریه است نظارت و دقت داشته باشد. نشریه و مجله آئینه تمام نمای سازمان و موسسه‌ای است که آن را منتشر می‌کند و از آن مهم‌تر بیانگر تفکر و حوزه دانشی است که آن سازمان مدعی رهبری آن است و یا در آن قلم می‌زند. بنابراین سردبیران، وقتی از طرف مدیرمسئول به کار دعوت می‌شوند به این معناست که از نظر علمی باید عهده‌دار سامان‌دهی افکار و نظریاتی باشند که در آن حوزه مطرح می‌شود؛ از گردآوری مقالات و پالایش آن‌ها گرفته تا ارسال برای داوری و نظارت بر کار آن‌ها، بررسی محتوایی مقالات تا رسیدگی به امور فنی و ویرایش از قبیل علائم نقطه‌گذاری، استناددهی، یکدستی و یکنواختی در حوزه‌های بحث و انطباق با الگوهای روش تحقیق و خواسته‌های کمیسیون بررسی نشریات، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مسائلی است که زیر نظر سردبیری انجام می‌شود. اما آنچه از مدیریت داخلی نیز مهم‌تر است سر بلندی و سخنگویی برای حوزه معرفتی است که سردبیر باید به آن ببالد. البته بدیهی است که تلاش یک تنه او نمی‌تواند به جایی برسد. اگر در هر حوزه علمی، افراد قدرتمند، و عالم که از خلاقیت و ابتکار و سطوح بالای علمی برخوردارند وجود نداشته باشد قطعاً سردبیر نیز کاری نمی‌تواند بکند. او نمی‌تواند یک تنه مقالات را خود بنویسد و خود ویرایش کند و همه چیز را خود به عهده بگیرد. اگر رشته‌ای دارای هویت و موضوع مشخص باشد و مسائل آن توسط فرهیختگان حوزه، استادان دانشگاهی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به خوبی نگریسته شوند و راه‌های مبتکرانه

برای آن در نظر گرفته شود و در واقع مسئله محور باشند می‌توانند همواره در مباحث نظری و علمی راه‌گشا و خط‌شکن باشند و با پیشنهادهایی که عرضه می‌کنند و گزارش طرح‌های تحقیقاتی که می‌دهند زمینه شکوفائی و خلاقیت را برای دیگران فراهم کنند. به تعبیر دیگر، اگر نشریات محل و منظر به حق و گفتگوهای علمی باشد و انتقادهای سازنده و نه گزنده محور کار آنان باشد و نویسندگان مقالات نه برای حل مشکل خود بلکه برای حل مسائل جامعه گام بردارند طبیعی است که خوانندگان نیز به مطالعه آثار آنان راغب خواهند بود.

وقتی در یک حوزه موضوعی، علاوه بر یک نشریه، نشریات گوناگون و مفید دیگری وجود داشته باشد به این معناست که یک نشریه با توجه به محدودیت‌های مالی، ساختاری و اداری نمی‌تواند همه مسائل آن رشته را به بحث بگذارد و به ناچار باید نشریات دیگری با رویکردهای متفاوتی و وظیفه طرح سایر مسائل را به عهده بگیرند. اینجاست که هر سردبیر و یا هر هیئت تحریریه‌ای علاوه بر داشتن وظایف پیش گفته باید وظایف جمعی دیگری را به عهده بگیرد که چنانچه خوب به وظایف عمل کند جمعاً می‌تواند مسائل آن حوزه را تحت پوشش قرار دهند و زمینه رشد و بالندگی افراد و رشته علمی را فراهم کنند.

سردبیران چنانچه با هم تعامل داشته باشند می‌توانند در مورد مسائل گوناگون، بحث و گفتگو کنند. تعامل مشترک به این معناست که سردبیران حوزه‌های موضوعی در داخل یک رشته و یا رشته‌های مرتبط به هم به قصد پوشش موضوعی همه مسائلی که به نوعی به آنها مرتبط است با هم همکاری کنند. این همکاری از راهنمایی‌های شفاهی تا ارسال مقالات مرتبط‌تر برای نشریه دیگر و یا تذکرات سودمند دیگر می‌تواند گسترش یابد. تعامل مشترک می‌تواند از جمله شامل موارد زیر باشد.

- حفظ حرمت رشته موضوعی: از جمله وظایف سردبیران مجله یک رشته موضوعی حفظ حرمت آن رشته در بین علاقمندان و به ویژه از منظر

دیگران است. هر حوزه موضوعی قطعاً دارای علاقمندانی است اما این علاقه باید به گونه‌ای طرح شود تا صاحب‌نظران رشته‌های دیگر علمی، آن را قبول داشته باشند و برای آن حرمت قائل شوند. برای نمونه، وقتی بحث میان رشته‌ای مطرح می‌شود اگر چنانچه میان رشته به این معنا باشد که در اصل رشته‌ای مانند سایر رشته‌ها دارای خصوصیتی از قبیل موضوع مشخص، مسائل است، آنگاه رشته در حل مسائل اجتماعی با سایر رشته‌ها همکاری می‌کند می‌باشد امری پذیرفتنی است؛ ولی اگر قرار باشد دیگران برای رشته‌ای هویت قائل نباشند و فقط به عنوان ابزاری در خدمت سایر رشته‌ها باشد امری غیرقابل قبول است و به این معنا است که نویسندگان در آن رشته نتوانسته‌اند حرمت رشته خود را حفظ کند.

- وضعیت کمی و کیفی مقالات: وضعیت کمی و کیفی مقالات یک رشته بیانگر صلاحیت و استواری و یا برعکس کم محتوایی آن است. هر چه مقالات ناظر به حل مسائل بنیادین و ریشه‌ای رشته باشد نشانگر قوت رشته است و مسائلی که حول آن مطرح می‌شود ناظر به وجود مشکلات جدی موجود و با ارائه راه حل برای آن‌هاست. سردبیران می‌توانند در این زمینه غنای کمی و کیفی مقالات بیفزایند. در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی توجه بیشتر به مبنای نظری از عمده‌ترین مسائل است.
- شفاف سازی و گسترش زمینه موضوعی: با پردازش رشته اینکه در هر رشته چه کارهایی صورت می‌گیرد و یا باید صورت گیرد و اینکه گسترش رشته تا کجا امکان‌پذیر است از مواردی است که سردبیران نشریات هر حوزه می‌توانند در آن با هم تعامل کنند زیرا؛ گسترش و توسعه علوم ایجاب می‌کند که دامنه موضوعی رشته‌ها نیز گسترش یابد. برای نمونه چنین مطرح شده است که دامنه حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌تواند به دو «حوزه مدیریت نشر» و «مدیریت دانش» گسترش یابد. با تلاش در

تحقق آن و پردازش موضوع به طوری که برای تصمیم‌گیران محسوس و ملموس شود از وظایف سردبیران است. تشریک مساعی آنان در این زمینه می‌تواند بسیار راه‌گشا باشد.

- تبیین حدود و چارچوب مجلات: اگر سردبیران با یکدیگر همکاری کنند می‌توانند حوزه‌های موضوعی خود را در حین ارتباط مشخص‌تر کنند و به سمت تخصصی‌تر شدن حرکت کنند. مسئله تخصصی شدن مورد موافقت و تاکید کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری هم هست. پس چه بهتر قبل از آنکه فشاری از بیرون باشد از درون، سردبیران خود به فکر باشند و برای حوزه‌ی کاری خود تعریف مشخصی داشته باشند.

- تعیین نوع همکاری مجلات با یکدیگر: از مسائل دیگری که سردبیران می‌توانند با هم تعامل مشترک داشته باشند این است که در قالب نقد و انتقادهای سازنده، توصیه‌های لازم را برای پیشبرد امور در افزایش کیفی مقالات داشته باشند، همچنین در تهیه و یا خدمات‌رسانی بانک‌های اطلاعاتی و امکان استفاده از آنها به صورت مشترک، برای جلوگیری از دوباره کاری، کمک به یکدیگر در نمایه‌های ملی و بین‌المللی برای رویت پذیری بیشتر از جمله تعاملات مشترک می‌تواند به حساب آید.

ارتقای سطح دسترس پذیری و تأثیر گذاری: یکی از اهداف بزرگ و مهم هر نشریه توزیع مناسب آن و به دست مخاطب رساندن آن است. طبیعی است هیچ نشریه‌ای نمی‌خواهد و نمی‌پسندد که صرفاً شماره‌های آن به فروش رسد ولی مورد استفاده قرار نگیرد. آنچه مورد نظر هر نشریه‌ای است نه توزیع صرف، بلکه خوانده شدن و تأثیرگذاری آن است. تأثیرگذاری زمانی محقق می‌شود که مشاهده شود راهکارهای ارائه شده بر آموزش و پژوهش دانشگاهی تأثیر گذاشته است. این تأثیرگذاری دست کم از دو جنبه قابل بررسی است:

۱- تأثیرگذاری بر تدریس و تحقیق استادان و دانشجویان: اگر مجله و یا مجلاتی تأثیرگذار باشند قطعاً استادان و دانشجویان هم به آن‌ها ارجاع می‌دهند و هم محور بحث در کلاس‌های درس قرار می‌گیرد و مکرر به آن در مقالات استناد می‌دهند. کشف این موضوع برای سردبیران مجلات دشوار نیست و می‌توانند از طرق مختلف این تأثیرگذاری را کشف کنند و یا برعکس عدم توجه به آن‌ها را نیز دریابند.

۲- تأثیرگذاری بر انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها: نشانه دیگری از تأثیرگذاری مجلات هر حوزه می‌تواند در انتخاب موضوعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها باشد. البته چنانچه مباحث مطروحه در مجلات در زمینه‌های موضوعی راه‌گشا باشند؛ به این معنا که اگر مشکلاتی که درج می‌شوند به خوبی طرح شده باشند و با همین طرح خوب راه‌حل‌ها و پیشنهادهای سازنده‌ای هم مطرح شده باشد می‌تواند به دانشجویان کمک بسیار نماید و آن‌ها را در انتخاب موضوع پایان‌نامه و رساله که وقت‌گیرترین و دشوارترین فرازهای تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی است، یاری دهد.

تشکیل اولین جلسه سردبیران نشریات حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از تاریخ ۱۵ تیر ماه ۱۳۸۹ در روز قلم که به همت کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران در بخش کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران شکل گرفت قدمی مبارک در این زمینه بود که امید است با تداوم آن، آثار پربرکتی برای این حوزه و رشته‌های مرتبط با آن داشته باشد.

انشاء...